

Overlaes 47,4  
sept/okt 2011

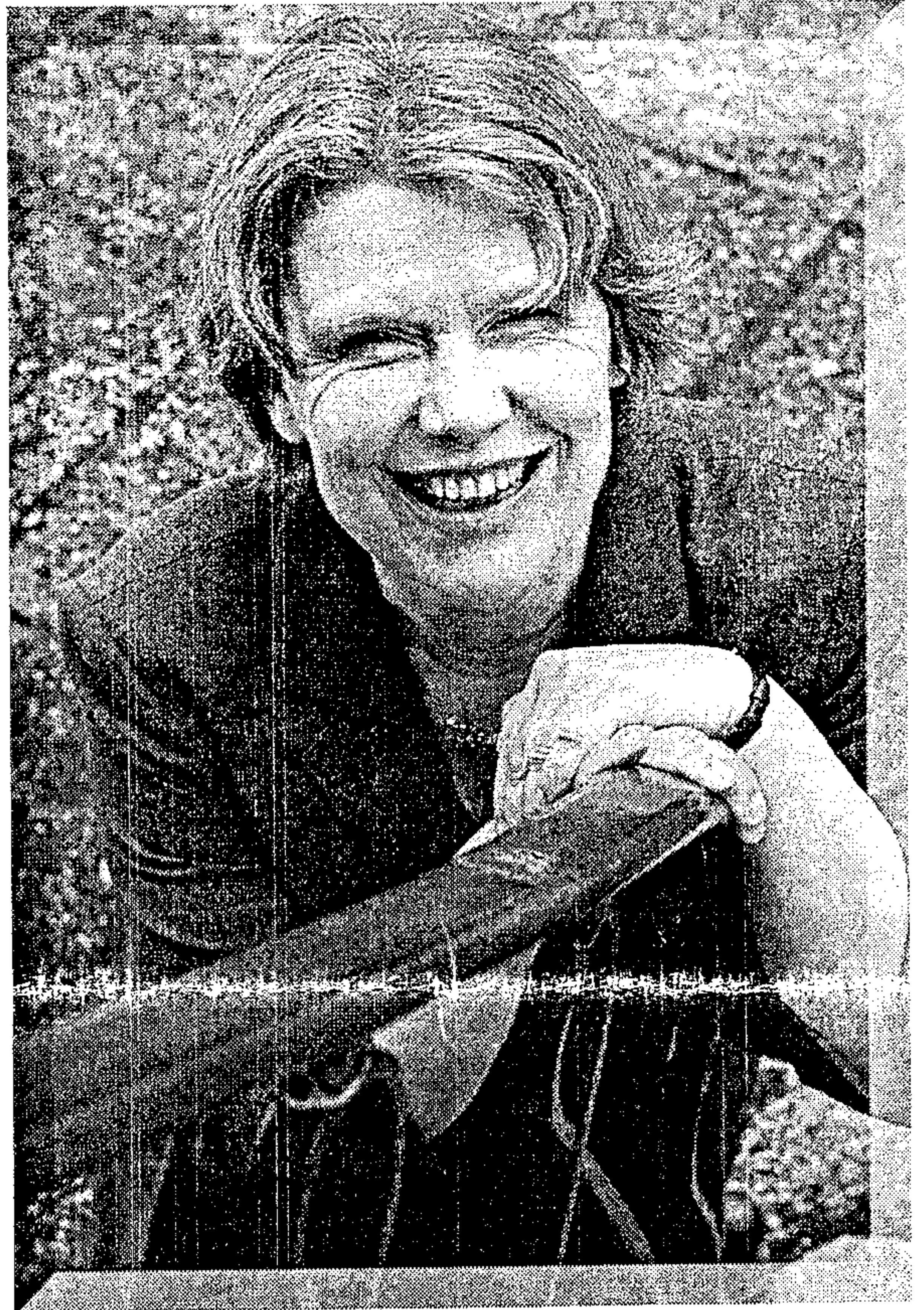
## Marinel Gerritsen: van taal naar cultuur

FILIP DEVOS

*Marinel Gerritsen studeerde Frans aan de Universit  Catholique d'Angers, Algemene Taalwetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Leiden en Sociolinguistiek en Dialectologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Ze werkte onder meer aan de Universiteit van Amsterdam en het Meertens Instituut in Amsterdam, en promoveerde in 1987 aan de Universiteit Leiden. Sinds 1990 is ze verbonden aan de Nijmeegse Radboud Universiteit. Ze is er hoogleraar Interculturele Bedrijfscommunicatie.*

*U deed onderzoek naar de syntaxis van het middeleeuwse Brugs, leenwoorden uit het Engels, dialecten, en noem maar op. U hebt zich met allerlei taalkundige onderwerpen beziggehouden. Hoe bent u eigenlijk op interculturele communicatie gekomen?*

**V**an het Meertens Instituut ben ik naar de afdeling Algemene Taalwetenschap in Nijmegen gegaan. Er waren daar toen weinig studenten, en zo ben ik college gaan geven over cultuur en communicatie. In 1992 was dat, en toen ben ik overgestapt naar interculturele communicatie. Ik heb dus inderdaad vele watertjes doorzwommen. Zigzaggend ben ik van de taal in de interculturele communicatie terechtgekomen. Een onderzoekslijn daarbij zijn de cultuurverschillen in communicatie, een andere onderzoekslijn is het gebruik van Engels als internationale taal. Hoe staan Britten, maar bijvoorbeeld ook Duitsers, tegenover het Engels dat Nederlanders produceren? Leidt een accent bijvoorbeeld tot communicatieproblemen? Als je dergelijke vragen onderzoekt, dan bestudeer je eigenlijk de dialecten van het Engels, maar dan meer communicatief gericht.



*Nergens is er een groter cultuurverschil dan tussen Nederlanders en Vlamingen, hoewel ze grotendeels dezelfde taal delen. Dat stelde cultuursocioloog Geert Hofstede al vast in 1980. Hoe komt dat?*

Als je kijkt naar landen die dezelfde taal spreken en aan elkaar grenzen, dan zijn er volgens Geert Hofstede – maar ook veel ander onderzoek bevestigt dat – geen landen die meer van elkaar verschillen op cultuurgebied dan Nederland en Vlaanderen. Taal heeft daar weinig mee te maken. Dat is een valkuil: je denkt dat we dezelfde taal, of toch bijna dezelfde taal, spreken, maar er zijn enorme cultuurverschillen, en dat komt voor een stuk door de geschiedenis. De onderdrukking van de Vlaming door Spanje en de val van Antwerpen, dat is een uiterst belangrijk hoofdstuk uit de geschiedenis. En ook de onderdrukking door het Frans speelt daar een rol in. Kijk, pas in 1932 kon je in Vlaanderen een opleiding volledig in het Nederlands voltooien. De Vlaming



heeft dus een geschiedenis van onderdrukking. Die geschiedenis kan zaken verklaren als de grotere machtsafstand en die enorme onzekerheidsvermijding en angst voor het onbekende.

*Onlangs verscheen een tweede, herziene druk van het boek dat u samen met Marie-Thérèse Claes schreef, Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief. Thema's als machtsafstand en onzekerheidsvermijding komen daar in terug.*

*Heeft enkel Hofstede jullie geïnspireerd voor dit boek? Geert Hofstede herleidde cultuurverschillen tot verschillen in slechts enkele basiswaarden: machtsafstand, onzekerheidsvermijding, masculiniteit/femininiteit en individualisme. Jullie hebben er elf aan toegevoegd?*

Er zijn heel wat cultuurspecialisten, maar Hofstede is belangrijk omdat hij kwantitatief empirisch gefundeerd onderzoek heeft gedaan. Maar ook onder meer het werk van Schwartz, Trompenaars en Hall is de basis geweest voor dit boek. We hebben de literatuur doorgenomen, en daar een theorie overheen gezet: over ruimte, over tijdbeleving, over relaties, over wat je drijft, of je denkt dat de mens goed of slecht is. Dat was dus onze theorie, die gebaseerd is op het werk van cultuurspecialisten.

Zo heeft Hofstede inderdaad bijvoorbeeld maar een klein aantal waarden, terwijl wij er zestien hebben. De waarden van Hofstede krijgen zoveel accent omdat ze zo uitgebreid onderzocht zijn. Maar dat wil niet zeggen dat die andere waarden, die minder onderzocht zijn, niet even belangrijk zijn. Neem een waarde als 'hoe ga je met tijd om?'. Doe je zaken stipt, kun je dingen tegelijkertijd doen, enzovoort? Dat vind ik een heel belangrijke waarde, en daar zegt Hofstede bijvoorbeeld niets over.

De Vlaming heeft een geschiedenis van onderdrukking.

*Hoe gaat u dan te werk? Welke methode gebruikt u precies?*

Er zijn allerlei methodes, maar vaak zijn het geforceerde keuzes: we leggen mensen dilemma's voor en dan moeten ze kiezen tussen A en B. Hofstede werkte met psychologische vragenlijsten, en dergelijke lijsten gebruik ik ook om de waarden van onze studenten te meten: via de digitale leeromgeving moeten ze vragenlijsten invullen en een programma rekent dan hun waarde uit en die krijgen ze meteen via dezelfde digitale leeromgeving teruggekoppeld. Er zijn verschillende methodes: een sociaal-psycholoog als Hofstede

of Schwartz gebruikt grote sets vragen, waar dan allerlei analyses op losgelaten worden. Trompenaars werkt met dilemma's, en Hall observeert alleen maar.

*Een van de waarden die prominent aan bod komen, is de machtsafstand. Kunt u dat ergens in verband brengen met taal?*

O, ja, bijvoorbeeld met het feit dat Nederlanders veel vlugger tutoyeren dan Vlamingen. Ook de informele manier van aanspreken staat daarmee in verband. Denk maar aan een aanspreking als *hoi!* We hebben ooit onderzocht hoe een student een docent aanspreekt. Nederlandse studenten zeggen bij het afscheid nemen bijvoorbeeld *doei!*, de Vlaamse student zegt *dankuwel*, of *bedankt voor het gesprek*.

Maar je merkt dat ook in arbeidsverhoudingen. In België verwacht men dat een baas zegt wat er gedaan moet worden. Een Nederlander daarentegen wil als medewerker zelf ideeën hebben en meebepalen wat goed is. De overlegcultuur is er dus groter. Je merkt hetzelfde bij leraars. De Nederlandse leraar is een coach geworden, leerlingen moeten hun kennis zelf vergaren via boeken en het internet, en de leraar begeleidt ze daarbij. Dat is typisch voor een cultuur met lage machtsafstand.

*Waar ligt nu de cultuurgrens? Tussen Vlaanderen en Wallonië, Vlaanderen en Nederland, of nog iets hoger, bij de grote rivieren?*

Dat de grens bij de grote rivieren zou liggen, dat blijkt alvast niet uit onderzoek. Dat wordt misschien wel zo aangevoeld, en er zijn allicht wel een aantal dingen die daar op wijzen, maar dat komt niet naar voren uit het onderzoek dat wij met onze meetinstrumenten hebben gedaan. Dat een Nederlandse Brabander een halve Vlaming zou zijn, blijkt dus niet uit ons onderzoek. Kijk, die waarden worden bestendigd in instituties, in zaken zoals de wetgeving, de organisatie van het onderwijssysteem, hoe de politie werkt, hoe de ziekenkas werkt en dat soort dingen. Hoe dat alles geregeld is in Nederland wordt bepaald via de Kamer, die over die zaken wetten aanneemt.

Dus ook als je in Brabant zit, zijn de instituties waar je mee te maken hebt die in Den Haag. Ik heb ook wel eens een onderzoek gedaan naar de waarden in twee dorpen, een in Nederland en een in Duitsland, die nauwelijks tien kilometer van elkaar lagen. Daar hebben we waardemetingen gedaan. Die mensen lijken natuurlijk wel op elkaar: ze gaan samen boodschappen doen, trouwen wel eens over de grens heen, maar je ziet dat ze verschillende waarden hebben. Het Nederlandse dorp aan de grens had duidelijk Nederlandse waarden, het Duitse dorp even verderop duidelijk Duitse waarden. Dat is te verklaren uit de instituties, uit de wijze waarop een land is georganiseerd en dat is een weerspiegeling van de waarden van dat land.



*Ik schrik wel eens van het gemak waarmee Nederlanders Franse woorden en constructies overnemen: 'plantaardig arrangeur' las ik onlangs, en bordjes met 'niet roken s.v.p.' zul je in Vlaanderen niet gauw aantreffen.*

Nee, een Nederlander heeft daar geen probleem mee. Ook de verengelsing bij ons is veel groter dan in Vlaanderen. Vlamingen hebben zo moeten strijden voor het Nederlands. Dat is iets kostbaars, iets wat Vlamingen koesteren. Nederlanders hebben nooit voor het Nederlands moeten strijden. Voor een Nederlander is de taal niet kostbaar. Wij pikken gewoon dingen over. Dat heeft niet zozeer met waarden te maken, maar wel met de geschiedenis.

*U deed ook onderzoek naar bijsluiters voor Ibuprofen, een pijnstiller?*

Ja, voor die bijsluiters heb je EU-richtlijnen die behoorlijk stevig zijn en onder meer bepalen welke informatie erin moet staan. Daar is er toch nog een beetje ruimte om zelf

je eigen cultuur in te vullen. En dat merk je ook. Belgische bijsluiters zijn veel langer, er wordt meer informatie gegeven, bijvoorbeeld over contra-indicaties, en er wordt meer jargon gebruikt. Dat heeft volgens mij te maken met een hogere onzekerheidsvermijding. Met jargon kun je precies zeggen wat er aan de hand is. Het gevolg is dat als je als Nederlander zo'n Vlaamse bijsluiters leest, je meteen denkt 'jee, dat neem ik niet'. Toen zijn we gaan experimenteren welke bijsluiters nu tot het juiste medische handelen leidt. Het interessante is dat de Vlaamse bijsluiters meer tot het juiste medische handelen leidt dan de Nederlandse bijsluiters, gewoon omdat die Vlaamse bijsluiters explicieter is.

Het is grappig dat je dan EU-richtlijnen hebt, maar dat die dan toch nog cultuurspecifiek ingevuld worden. Het gekke is dat zowel Nederlanders als Belgen voelen dat de Nederlandse bijsluiters het prettigste, beste en makkelijkste leest, maar dat die Vlaamse bijsluiters leidt tot het beste medische handelen, en daar gaat het toch tenslotte om.

*De Vlaamse cultuur is ook mannelijker? Verklaart dat waarom Vlamingen beter zouden zijn in dictees en taalspelletjes?*

Dat heeft, denk ik, te maken met twee dingen. Ten eerste met onzekerheidsvermijding: Vlamingen willen het goed doen; ze willen zich aan de regels houden. Maar ook masculiniteit speelt een rol: de Vlaming wil echt wel de beste zijn. De prestatiedrang speelt met andere woorden ook mee. Nederland is in dat opzicht feminieer: de middelmaat is al goed genoeg.

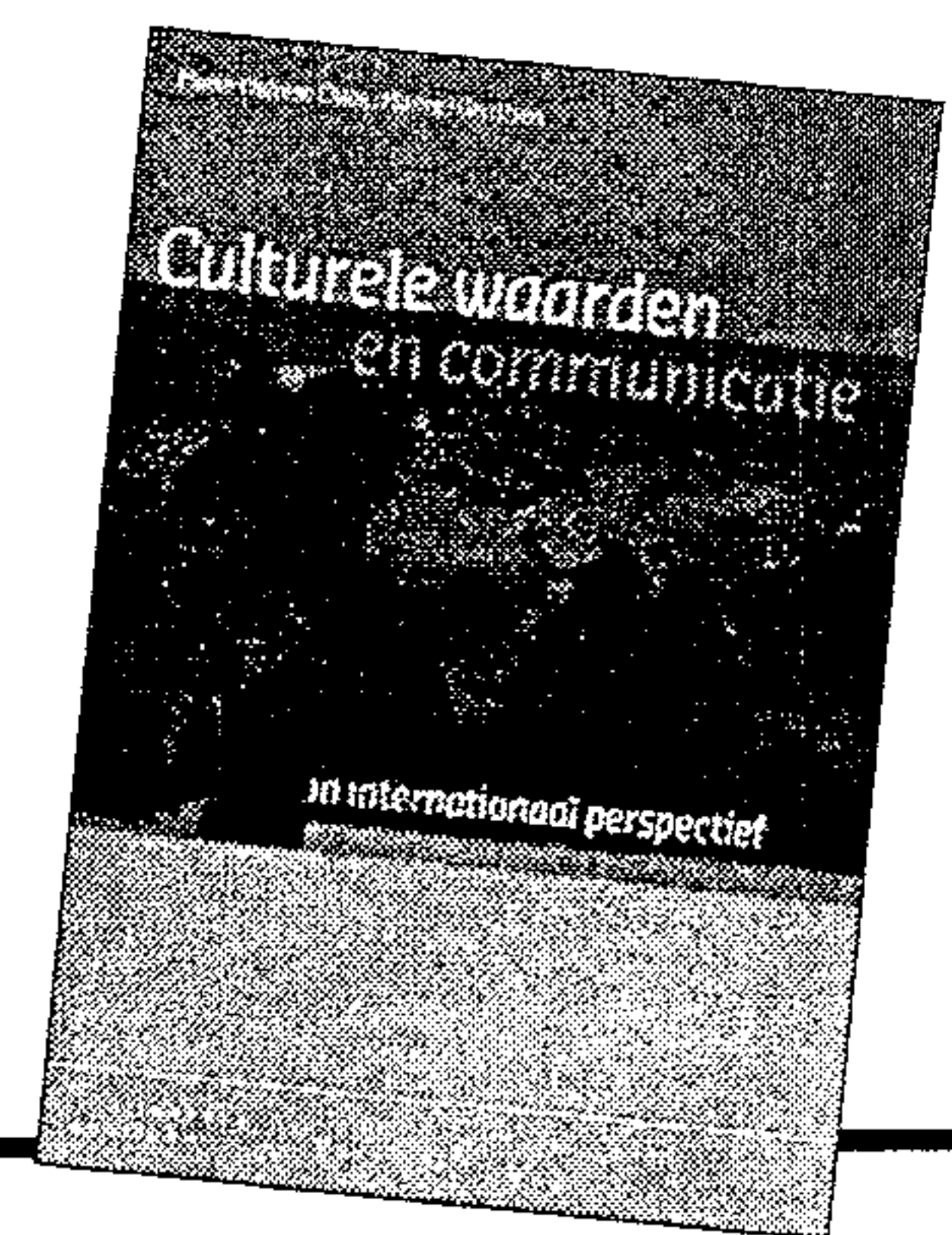
*Groeien we langzaam naar een 'Europese cultuur', denkt u?*

Die culturele waarden zijn zo verankerd in een land, er moet heel veel gebeuren voordat waarden veranderen. Juist door Europa zie je weer een terugvallen op de eigen regio en stereotypering van de eigen cultuur: men wil laten zien dat men anders is.

*De voorbije maanden liep een intercultureel e-mail-project tussen de Radboud Universiteit Nijmegen en de Hogeschool Gent. Daar kwamen vragen aan bod als 'Hoe vier je een verjaardag/de geboorte van een kind?', 'Wat doe je aan op een mondeling examen?', 'Hoe spreek je een docent aan?' en 'Hoe belangrijk is sparen?'. Hebt u daar nieuwe zaken uit geleerd over de verschillen tussen Vlaanderen en Nederland?*

We hebben ooit zo'n project gedaan met de Lessius Hogeschool, maar daar is het project van het programma gehaald, dus ben ik op zoek gegaan naar een andere Vlaamse partner. Het belangrijkste is dat studenten nadenken over cultuurverschillen en beseffen dat je op twee en een half uur rijden, de afstand Nijmegen-Gent, nog wel nagenoeg

dezelfde taal spreekt, maar dat de cultuur anders is. Nou, dat hebben onze studenten ervaren. Zo bleek dat Vlaamse studenten veel eerder naar de dokter gaan dan Nederlandse, dat dezelfde feesten anders gevierd worden en dat er andere feestdagen zijn. De Vlaamse student ziet meer op tegen zijn leraar dan de Nederlandse. Voor onze studenten was het erg nuttig om dat te ervaren en om gedwongen te worden over de verschillen te praten en hoe je er in de interculturele communicatie mee omgaat. Een ander mooi aspect van het project was dat de studenten samen een verslag moesten schrijven. Toen merkten ze goed hoe ze verschilden in stijl, woordgebruik en... dat de Vlamingen veel beter konden spellen dan de Nederlanders.



Marie-Thérèse Claes en Marinel Gerritsen, *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*. Tweede, herziene druk. Bussum: Coutinho, 2007, ISBN 978 90 469 0081 9, 294 blz., 25 euro.